

Talouuskasvua kysynnällä ja tuottavuudella

– ministeri Antti Tanskanen haastattelu

Suomen taloukasvun jatkuminen herättää nyt huolta. Antti Tanskanen johtaa työryhmää, jonka tehtävänä on miettiä keinoja kasvun turvaamiseksi.

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@labour.fi

Haastattelu on tehty 16.4.2010

Olet nyt ollut vähän yli kolme vuotta eläkkeellä OP-Pohjola-ryhmän pääjohtajan tehtävästä. Sitä ennen vaikutit näkyvästi Jyväskylän yliopiston kansantaloustieteen professorina ja rehtorina sekä Suomen Akatemian pääjohtajana. Sinulla on edelleen useita luottamustehtäviä, mutta vetätkö veri takaisin taloustieteeseen? Vedät myös ns. kasvutyöryhmää.¹

”Siitä on yli 20 vuotta, kun jäin professorin virasta pois. Siitä lähtien aina eläkepäiviin asti olin jonkinlaisissa organisaation johtamistehtävissä. Välit-

¹ Pääministeri Matti Vanhanen nimitti keväällä 2009 Antti Tanskanen johtamaan ”taloukasvun edellytysten vahvistamista tarkastelevaa työryhmää”. Siltä ilmestyi 17.2.2010 väli-raportti (Valtioneuvoston kanslia 2010), ja loppuraportti on määrä jättää elokuussa 2010.

tömästi kun siirryin professorista rehtoriksi, niin tulkitsin, etteivät voimani riitä yhtä aikaa johtaa organisaatiota ja tehdä tiedettä. En ole sen jälkeen koskaan yrittänyt kirjoittaa mitään tieteellistä tekstiä, ja turhahan minun on nyt enää eläkeläisenä mennä takaisin.

Nyt on kuitenkin yksi kontaktipinta tieteeseen, ja se liittyy juuri kasvutyöryhmän johtamiseen. Käytin viime kesänä aika paljon aikaani lukeakseni, mitä tutkijat ovat viimeisten 20 vuoden aikana

talouskasvusta kirjoittaneet. Luulen olevani hyvin ajan tasalla siltä osin. Talouspolitiikastahan olen ollut kiinnostunut kaikki nämä vuodet. Jonkun verran olen myös osallistunut talouspoliittiseen keskusteluun – lähinnä antanut haastatteluja ja kun toimittajat ovat kysyneet, olen myös jotakin sanonut. Nythän tämä kasvutyöryhmän johtaminen edellyttää hyvin selkeästi talouspoliittisia kannanottoja, kuitenkin ryhmänä eikä yksityisenä henkilönä.”

Talouskasvun merkitys

Sinulla on hyvin mielenkiintoisella tavalla monipuolinen ura takanasi. Miten näet talouskasvun merkityksen tämän urasi tuomien kokemusten valossa?

”En osaa sitä hahmottaa työtehtävieni kautta kovinkaan paljon. En katso kasvua siltä kannalta vaan enempi yhteiskunnallisena pohdiskelijana muiden joukossa ja ehkä taloustieteen näkökulmasta. Toisin sanoen minun mielipiteeni on hy-

Ympäristöongelmat eivät ole talouskasvun vaan talouspolitiikan vika.

vin voimakkaasti se, että talouskasvu on tärkeää. Tämän sanon sen takia, kun se on myös kyseenalaistettu hyvin monella taholla ja on paljon ihmisiä, jotka ovat tästä asiasta selkeästi eri mieltä.

Mutta miksi olen kovasti sillä kannalla, että talouskasvu on myönteinen ja tärkeä asia? Sen myötä saadaan paljon sellaista, mitä ihmiset haluavat. Ihmiset haluavat turvallisen toiminta- tai elämänympäristön. Tarkoitan nyt sekä valtakunnan sisäistä turvallisuutta että sen ulkoista turvallisuutta. Ihmiset haluavat sivistystä, haluavat että suomalaiset menestyvät urheilussa – kaikkea mitä voi keksiä, puhumattakaan hyvinvointipalveluista. Ihmiset odottavat, että yhteiskunta huolehtii kansalaisista monin eri tavoin. Kaikki tämä edellyttää taloudellisia resursseja, ja kun toiveet sen kun vain kasvavat, niin sitten niihin pitää pystyä vastaamaan. Jos Suomi hyppäisi ulostästä talouskasvun kehityksestä, niin kylä aika nopeasti tulisi moitteita siitä, että me jääme muista maista jälkeen. Olen eri mieltä niistä argumenteista, joiden perusteella vaaditaan talouskasvun lopettamista.”

Monien mielestä talouskasvua ei pitäisi enää tavoitella ympäristösyiden takia. Mitä sanoisit heille?

”Se, voiko rajallisessa tilassa tulla rajatonta kasvua, on kohtuullisen vanha teema. Silloin kun olin itse opiskelija 1960-luvulla, tämä teema oli aika voimakkaasti esillä. Puhuttiin nollakasvusta. Tämä vää-

rinkäsitys perustuu kasvun mieltämiseen niin, että se on tämän nykyisen paisuttamista, tehdään nykyistä enemmän. Mutta kasvuhan on – ja sen pitää tulevaisuudessa olla entistä enemmän – muutosta. Tieto- ja viestintäteknologia on oikein hyvä esimerkki siitä. Se ei kovin paljoa luontoa rasita.”

Mutta se kasvattaa hyvin onnistuessaan tuottavuutta ja aikaansaa kasvua.

”Kyllä. Yhä enemmän kasvu on puhtaasti tiedon hyödyntämistä. Kasvu pitää talouspolitiikalla ohjata tähän suuntaan. Se, että tähän asti kasvu on tuhonnut luontoa ja ympäristöä niin pahasti, on talouspolitiikan harjoittajien vika. He ovat sallineet sen. Totta kai jos rajoitteita asetetaan, niin joku älähtää. Ne, jotka nyt saastuttavat, vastustavat rajoitteita. Mutta ei talouskasvu siihen pysähdy, vaan se etsii uusia uomia. Vika ei ole ollut kasvussa sinänsä vaan minkälaista kasvua on sallittu. Kaikki tällaiset pahat kasvut pitää kieltää, ja automaattisesti talouskasvu menee uusille urille.”

Pitäisikö töitä tehdä enemmän?

Tavanomainen tulokulma talouskasvuun vaikuttaviin tekijöihin on sellainen, että sitä saadaan aikaan joko tuotannontekijöiden määrää kasvattamalla tai – laajassa mielessä – teknisellä edistyksellä. Tai hieman toisin sanoen joko tehdyn työn määrää lisäämällä tai työn tuottavuutta kohottamalla. EVAn tuoreesta kyselytutkimuksesta (Haavisto 2010) selviää, että suomalaiset eivät ole valmiita tekemään nykyistä enemmän töitä. Vaikka valtaosa töissä olevista onkin tyytyväisiä työhönsä, vapaa-aikaa toivotaan lisää. Kuulostaako tämä huolestuttavalta?

”Kyllä. Jos taloudellinen kasvu olisi yksilökysymys, eli jokainen voisi ratkaista sen omalta kohdaltaan tai perheensä kohdalta, niin silloin minulla olisi aika vähän sanottavaa siihen. Jokainen teh-

Yksilöiden toiveet enemmästä vapaaajasta ovat ristiriidassa yhteiskunnan verotuloihin kohdistuvien tarpeiden kanssa.

köön niin kuin viisaaksi näkee ja hyvältä tuntuu. Mutta kaikkihan me olemme osa yhteiskuntaa, ja ennemmin tai myöhemmin saatamme itsekin olla siinä tilanteessa, että toivomme yhteiskunnalta jotakin. Kyllähän me haluamme vähintäänkin nämä turvallisuuspalvelut, ja silloin tullaan siihen, että millä taloudellisilla resursseilla yhteiskunta pystyy ne tarjoamaan. Emmehän voi ajatella, että he, jotka ovat julkisen sektorin puolella töissä, tekisivät ilmaiseksi työtänsä, vaan kyllä heille täytyy palkat jostakin maksaa.

Kun olemme kasvutyöryhmässä hakenneet keinoja lisätä tuottavuutta, niin on ollut keskustelua myös siitä, käytetäänkö tuottavuuskasvu vapaa-ajan lisäämiseen. Kun vanha tuotanto saadaan aikaan vähemmällä työllä, niin tehdään sitten vähemmän työtä. Mutta siinä tullaan siihen, että vapaa-aikaa ei voi verottaa. Tässä mielessä ihmisten ajankäyttö työn ja vapaa-ajan suhteen ei ole puhtaasti yksilön harkinnan varassa, vaan kyllä se täytyy johonkin mittaan asti yhteisesti sopia.

Suomessa vähintään 100 vuotta – ja se pätee varmaan jollakin tavalla muihinkin teollisuusmaihin – hämmästyttävällä tavalla työtuntien kokonaismäärä on pysynyt ennallaan koko kansantalouden tasolla. Kun väestö on lisääntynyt, niin samaan tahtiin yksilöä kohti lasket-

tu työaika on vähentynyt. En tiedä, joutuuko se sattumasta, vai onko siinä joku logiikka. Mutta näin on vaan käynyt, eli työvoiman määrän kasvu ja työtuntien määrän väheneminen ovat menneet aivan päikseen.

Tähän tulee nyt muutos, kun väestön ikärakenne muuttuu niin, että työikäinen väestö vähenee. Jos edelleen vanhaan tahtiin vähennetään yksilöä kohti lasketua työaikaa, niin sitten kyllä ollaan vaikeuksissa mm. yhteiskunnan verotulojen kanssa.”

Olisiko mahdollista, että EVAn kysely ker-toisi pikemminkin jotakin suomalaisesta työelämästä? Siinä on jotain pielessä, kun ihmiset toivovat enemmän vapaa-aikaa. Se ottaa liikaa voimille.

”Voi olla, ja jos siitä on kysymys, niin minusta se pitää ratkaista lähtien siitä, mitä työpaikoilla tapahtuu, mieluummin kuin vähentämällä työssäoloa. Kyllä minun makuni mukaan meillä on aika paljon vapaa-aikaa. Olen tietysti eläkeläisenä vähän jäävi puhumaan, mutta ajatellaanpa, kuinka pitkät ovat kesälo-mat, ja sitten on vuodenvaihteen pitkät tyhjät kaudet ja kaksi päivää viikossa täysin vapaita. Jos tätä ei jaksa, niin kyllä vi-ka on siellä työpaikalla.”

Tilastokeskuksen säännöllisesti tehtyjen työolotutkimusten mukaan tiettyä huononemista on tapahtunut. Se kai nähdään aika pitkälle johtamisongelmana. Kiire, töiden huono organisointi ja sentyyppi-set ongelmat ovat tulleet vakavammiksi. Työntekijät kokevat sen suhteen voimat-tomuutta. He näkevät, että henkilökoh-taisesti he voivat ratkaista asian vain sil-lä, että he saavat enemmän lepoaikaa tai pääsevät aikaisemmin eläkkeelle.

”Jos työaikaa vähennetään, niin kai siinä pitää olla realistinen, kuinka paljon sitä voi vähentää. Jos viikkotyöaikaa vähennetään tunti, pari kolme, niin väheneekö kiireen aiheuttama stressi? Työnantaja saattaa reagoida siihen siten, että entis-

Työelämän ongelmat pitää ratkaista työpaikoilla eikä lisäämällä vapaa-aikaa.

tä enemmän saadaan aikaan jäljelle jääneiden tuntien aikana. Jos tuollaista ongelmaa on, niin kyllä se pitää työpaikalla ratkaista.

Tämä liittyy niihin positiivisiin asioihin, joista jossakin vaiheessa tullaan puhumaan, kuten tuottavuuden kasvattaminen. Sehän on myös organisaatiokysymys. Kyllä me olemme kasvutyöryhmässäkkin puhuneet paljon, että työpaikoilla pitää asiat olla kunnossa, jotta tuottavuutta saadaan lisää. Ei ainoastaan ongelmien ratkaisemiseksi vaan myös positiivisten tavoitteiden takia pitää pyrkiä siihen, että työpaikoilla on hyvä olla.”

Työttömyys, kysyntä ja talouskasvu

Onko työttömyydessä mielestäsi kyse siitä, että meillä työnteon ja yrittämisen kannustimet ovat riittämättömät, vai siitä, että tarjolla ei vain ole työpaikkoja riittävästi?

”Minusta se on mielenkiintoinen kysymys ihan perinteisen taloustieteen käsitteistön pohjalta. Sehän kulminoi-tuu kysymykseen, mikä on rakenteellisen työttömyys Suomessa – tai mikä on vielä enemmän ekonomistilangia, et-tä mikä on luonnollinen työttömyys. Siitähän on keskusteltu aina siitä lähtien, kun työttömyys nousi erittäin korkeaksi 1990-luvulla. Ekonomistit ovat yrittäneet arvioida, kuinka alas työttömyys voidaan painaa työn kysyntää lisäämällä, ja missä

vaiheessa tulee rakennetyöttömyys vas-taan.

Ekonomistit ovat esittäneet rakenne-työttömyydestä aika korkeitakin lukuja. Mielestäni on ollut mielenkiintoista huomata, että rakennetyöttömyyden raja ei ole tullut vielä kertaakaan vastaan näiden 15 vuoden aikana. Kriteerihän on se, että sitten kun tullaan siihen rajalle, jolla ei ole muuta työttömyyttä kuin raken-netyöttömyyttä, niin inflaatio alkaa kiih-tyä.”

Eivätkös kuitenkin vuoden 2007 sopimus-neuvotteluissa alkaneet palkankorotukset kiihtyä?

”Silloin se tosiaan oirehti siihen suun-taan, että voisi ajatella tuloa pikku hiljaa siihen rajalle. Mutta sekin jäi yhden kerran testiksi, ja se ei ollut palkkaliuku-makysymys, vaan se oli sopimusratkaisu. Palkkaliukumakehitystä me emme ole nähneet sen ison laman jälkeen.

Minusta se on mielenkiintoinen juttu liittyen siihen, minkä takia työttö-myys on jäänyt näin korkealle. Mielestäni siinä suhteessa Suomen kansantalous on toiminut toisella tavalla kuin ennen 1990-luvun alkua. Kun 1990-luvun alussa markkinat devalvoivat silloisen markan moneen kertaan ja sitä kautta meidän hintakilpailukyymme yksikkötyökus-tannuksilla mitattuna parani selvästi, niin meidän vientimme lähti ihan samalla tavalla vetämään kuin se oli aikaisem-minkin lähtenyt. Hintakilpailukyvyyn ja viennin välinen yhteys tuntui ja tuntuu edelleenkin toimivan ihan samalla taval-la kuin vanhassa, entisessä Suomessa.

Toisella tavalla nyky-Suomi käyttäytyi siinä, että kotimainen kysyntä ei seurannut viennin nousua samalla tavalla kuin vanhassa maailmassa oli käynyt. Se, että työttömyys on 1990-luvun alusta lähtien kaikki nämä vuodet ollut niin korkea verrattuna vanhaan maailmaan, johtuu kotimaisen kysynnän puutteesta.

Minusta tässä suomalaisten ekonomistien pitäisi tuntea hieman huonoa

Kotimaisen kysynnän puute piti työttömyyttä korkealla 1990-luvun laman jälkeen.

omaatuntoa. He ovat koko ajan puhuneet rakenteellisesta työttömyydestä. Varmaan on sitä rakenteellista työttömyyttäkin, mutta minun mielestäni kaikki nämä vuodet meillä on ollut myös ihan perinteistä kysynnän puutteesta johtuvaa työttömyyttä.”

Matti Pohjolan toimittamassa kirjassa ”Suomalainen työttömyys” oli englantilaisen professorin ja arvostetun työttömyystutkijan Steve Nickellin (1998) laskelma, jossa se oli 8,2 prosenttia ja selvästi alempi kuin tuolloin vallitseva työttömyysaste. Myöhemmin häntä pyydettiin estimoimaan uudestaan (Nickell 2006) ja hänen tuloksensa oli 7,4. Hänen mielestään ainoa asia, mikä tosiasiallisesti luonnollisen työttömyyden kannalta oli muuttunut 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun puoliväliin, oli verotuksen keveneminen. Mitään muuta olennaista rakenteellisen työttömyyden alentamiseksi ei oltu tehty. Ja kuinka ollakaan, kun työttömyysaste sitten painui alle 7,4 prosentin, niin tulivat nämä korkeamat sopimuskorotukset. Palkkamaltilti ei kuitenkaan sillä tavalla revennyt kuin joskus aiemmin devalvaatioiden jälkeen. Onko siinä sitten selitys sille, ettei kotimainen kysyntä seurannut perässä? Palkkamaltilti on ollut niin rajua.

Kyllä nämä ovat olleet keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Todellakin kun silloin 1990-luvun devalvaatioiden jälkeen meidän hintakilpailukykyimme nousi hyväksi, niin se ei ole rapautunut missään vaiheessa. Se on tänä päivänä itse asias-

sa pikkuisen parempi kuin se oli silloin, koska meidän tuottavuutemme on vientisektorilla kasvanut paremmin kuin keskimäärin kilpailijamaissa.

Minusta on iso kysymys, minkä takia meidän kotimainen kysyntämme ei ole seurannut vientiä samalla tavalla kuin entisessä Suomessa. Suomalaiset ekonomistit ovat laiminlyöneet tehtävänsä siinä, että he eivät ole tähän kysymykseen vastanneet, tai he eivät ole esittäneet tätä kysymystä. Minä olen joissakin puheenvuoroissani 15 vuoden aikana korostanut sitä, että meillä on luonnonton tilanne, kun meillä on yhtä aikaa korkea työttömyys ja vaihtotaseen ylijäämä.² Tässä puhutaan vähän eri käsitteillä koko ajan samasta asiasta. Mutta minä olen jäänyt ihan yksin tämän teeman kanssa.

Kyllä tämä liittyy siihen, että 1990-luvun loppupuolella käytännöllisesti katsoen kaikki suomalaiset aktiiviekonomistit – joihin minä en kuulu – omaksuivat ns. tarjonnan taloustieteen. Se on vähän paradoksaalista sikäläkin, että sehän on amerikkalaisten ekonomistien tuote, mutta Yhdysvalloissahan ei ole koskaan talouspolitiikkaa harjoitettu sen mukaisesti, vaan siellä on aina elvytetty, jos kysyntä on meinannut lopahtaa. Mutta Suomessa hurahdettiin tähän 100-prosenttisesti.”

Työttömyys nähdään tarjontapuolen, siis lähinnä työnteon kannustimiin liittyvänä ongelmana?

”Niin, kyllä. Nythän tämän viimeisimmän laman aikana ollaan onneksi päästy siitä tarjonnan taloustieteen kurjuudesta.”

Noin puolitoista vuotta sitten ilmestyi tässä lehdessä Kuntien takauskeskuksen toi-

²Vaihtotaseen ylijäämästä ja siihen liittyvistä käsitteistä kerrotaan tarkemmin Jaakko Kianderin artikkeliin sisältyvässä erillisessä tietolaatikossa tässä lehdessä.

Vaihtotaseen ylijäämä kertoo siitä, ettei kotimainen kysyntä ole seurannut viennin kasvua kuten ennen.

mitusjohtaja Heikki Niemeläisen (2008) artikkeli, jossa hän ihmetteli vaihtotaseen ylijäämää. Meillä jää kotimaista kysyntää ikään kuin käyttämättä. Sen puolesta olisi varaa elvytykseen. Onko vaihtotase enää mikään rajoite, koska meillä on yhteinen valuutta ja meillä ei voi tulla devalvaatio-ospekulaatioita sen takia, että meidän valuttavarantomme uhkaa ehtyä niin kuin vielä 1990-luvun alussa?

”Voimme unohtaa koko vaihtotaseen käsitteen, jos haluamme. Se ei ole tässä olennaista, vaan olennaisia ovat rahoitustasapainot. Minä puhun mieluummin kotimaisesta kysynnästä. Miksi kotimainen kysyntä ei ole seurannut viennin kasvua samalla tavalla kuin entisessä Suomessa? Enitenhän se näkyy yritysten rahoitustasapainossa tai niiden ylijäämissä. 1990-luvun alkuun asti suomalaiset yritykset olivat rahoitusaliijäämäisiä vuodesta toiseen aivan systemaattisesti. 1990-luvun alun ryttäkässä ne menivät kertaheitolla ylijäämäisiksi, ja ne ovat pysyneet myös systemaattisesti siellä.”

Voidaanko sanoa, että ikään kuin vahingosta viisastuneina?

”Niin, ja kyllä siinä varmaan oli se verolainsäädännön muutos, joka silloin tuli. Ne vanhan ajan alijäämät johtuivat ainakin osittain ihan yksinkertaisesti verolainsäädännöstä. Haluttiin välttää veroja ja pantiin rahat menemään. Verot kannustivat tällaiseen vähän kyseenalaiseen rahankäyttöön, mutta se loppui, kun ve-

rotus muuttui. Se oli tietysti hyvä juttu siinä mielessä, että nyt investoidaan järkevästi. Se on yksi keskeinen selitys sille, miksi kotimainen kysyntä ei ole kasvanut. Yritykset eivät ole käyttäneet vientitulojaan samalla tavalla kuin ne käyttivät siinä vanhassa maailmassa.”

Investoinnit ja talouskasvu

Mennäänpä – tai palataanpa – nyt investointiasteeseen. Oheisessa kuviossa 1 on asetettu investointiaste ja työttömyysaste vastakkain, ja ne ovat ikään kuin toistensa peilikuvia. Onko tässä tapahtunut joku romahdus, joka sitten näkyy myös työn tuottavuuden kasvun ja koko talouskasvun hidastumisena?

”On. Silloin kun puhutaan investoinneista perinteisin käsittein, ja niin kuin Tilastokeskus investoinnit määrittelee ja mittaa, niin kaikissa tilastoissahan sen näkee. Se, että se on peilikuva työttömyyteen nähden, johtuu juuri siitä kysyntäefektistä, josta aikaisemmin puhuin.

Mutta sitten on toinen, vähän hankalampi näkökohta, että nyt on ruvettu viimeisten 10–15 vuodenaikana puhumaan erikseen ns. aineettomista investoinneis-

Kun halutaan lisätä investointeja, niin sillä ei ole väliä, tulevatko ne kotimaasta vai ulkomailta.

ta, joita Tilastokeskus ei investoinneiksi lue. Yritysten ajatusmaailmassa ne ovat kuitenkin varmaan samantyyliisiä investointeja kuin perinteisetkin investoinnit – tutkimukseen, tuotekehitykseen, henkilökunnan koulutukseen, osaamiseen monella tavalla. Meille on esitetty lukuja, että jos nämä otetaan huomioon, niin päästäänkin samankorkuiseen investointiasteeseen kuin vanhassa maailmassa.

Tämä on tietysti vähän käsitteen määritelmäkysymys, ja ehkä myös tilastojen laatimisongelma. Kyllä kuitenkin osan perinteisten investointien vähenemisestä selittää uudentyypisten investointien luominen. Mutta myös se, että yritykset ovat halunneet huolehtia taseistaan

eri tavalla kuin vanhassa maailmassa. Ilman muuta kansantalouden kehityksen kannalta olisi ollut toivottavaa, että tänne olisi investoitu myös perinteisellä tavalla enemmän kuin mitä on tapahtunut.

Nykymaailmassa ulkomaiseen ja kotimaiseen pääomaan pätevät samat säännöt, ja kansantalouden kehityksen kannalta sillä ei ole merkitystä, investoiko tänne joku kotimainen firma vai ulkomainen firma. Samat tekijät vaikuttavat siihen, että jos me haluamme vaikuttaa kotimaisiin investointeihin tai ulkomailta tänne tuleviin investointeihin, niin me olemme samojen talouspoliittisten kysymysten äärellä. Kun mietimme talouspoliittisia vaikutuskeinoja, niin eihän sillä oikeastaan ole mitään merkitystä, onko investoija kotimainen vai ulkomainen.”

Miten investointipolitiikka pitäisi sitten suunnata? Lisää ydinvoimaloita, vai siihen aineettomaanka pitäisi satsata enemmän? Vai mitä pitäisi tehdä?

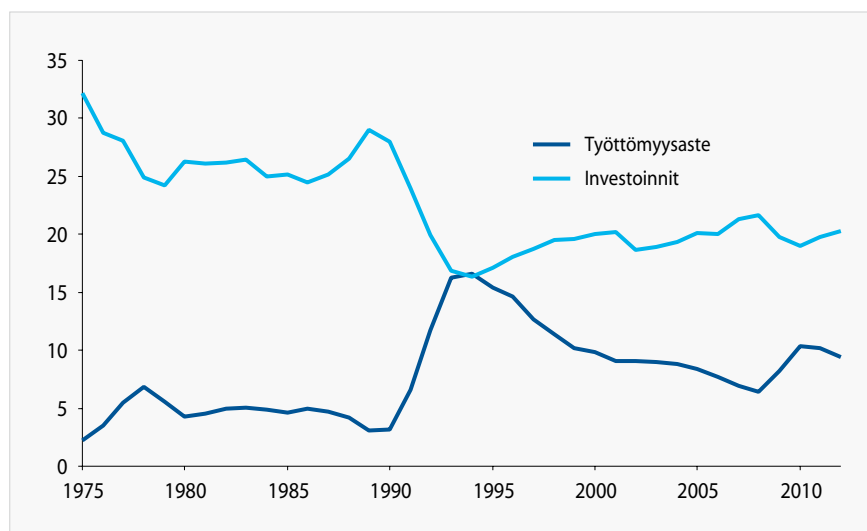
”Tietysti jossain määrin voidaan keskustella myös julkisen sektorin investoinneista infrastruktuuriin, esimerkiksi liikenneväyliin. Kyllä minusta julkisen sektorin pitää niihin panostaa sikäli kuin julkisen talouden tila suinkin sallii. Siinä on sekä välitön kysyntäefekti korkean työttömyyden aikana että myös yksityisen sektorin tuottavuuden kasvu.

Mutta mitä tulee firmojen investointeihin, niin ei siihen oikein muuta konstia ole kuin se, että yleensä yritystoiminta on Suomessa kannattavaa. Sellainen erikoinen, nimenomaan investointeihin tähtäävä politiikka – en oikein osaa edes kuvitella, mitä se on.”

Viime aikoina ovat kuitenkin energiapolitiittiset ratkaisut korostuneet.

”Minä uskon, että vaikka nyt puhutaan kolmesta ydinvoimalasta, niin eivät ne varmaankaan yhtä aikaa käyntiin lähtisi. Kuitenkin ilman muuta jos yhtä ruvetaan heti rakentamaan, niin se on kaikin

Kuvio 1. Työttömyysaste ja investoinnit suhteessa BKT:hen.

Lähde: ETLA suhdanne 1/2010, Etlan tietokanta/Tilastokeskus sekä ennusteet ETLA.

Maailmanlaajuisesti kysynnän kasvu edellyttää, että varsinkin Kiina ja Saksa vähentävät säästämistään.

puolin myönteinen asia. Rakennushanke työllistää välittömästi, mutta kyllähän se luo myös uskottavuutta siihen, että Suomessa on toimintaedellytyksiä perustellisuudelle. Mielestäni sellaisella positiivisella ydinvoimapäätöksellä on ilman muuta positiivinen vaikutus Suomen talouden kehitykseen yleensä.

Investointien suhteen aika erikoinen tilanne on siinäkin, että korkotaso on näin hirveän matala. Vaikka se tässä finanssikriisissä nousikin, ja vaikka yritysten rahoitusmahdollisuudet eivät ole ihan täysin palanneet entiselleen, niin ne ovat kuitenkin oleellisesti parantuneet. Investointeja pidättelevät siten ilmeisesti jotkut muut tekijät, kuten korkea kustannustaso tai matalat kysyntäodotukset.

”Se liittyy varmaan siihen, minkä takia korot ovat niin matalat, eli se on maailmantalouden kysymys. Se, että Suomessa ovat korot matalat, johtuu siitä, että maailmalla korot ovat matalat. Maailmalla korot ovat matalat, koska maailmantalouden suurin ongelma on säästöylijäämät. Niitä keräävät ennen kaikkea Kiina, öljyntuottajamaat ja Saksa. Säästöylijäämä tarkoittaa sitä, että maailmanlaajuisesti kysyntä ei kasva niin paljon kuin pitäisi. Tietysti se vaikuttaa investointitoimintaan maailmanlaajuisesti. Kun kysyntänäkymät ovat heikot, niin matalaakaan korko ei innosta investoimaan.

Kiina on minusta mielenkiintoinen juttu, ja miksei Saksakin. Kiinasta on jo mon-

ta vuotta puhuttu maailmantalouden veturina. Se perustuu siihen, että Kiina kasvaa nopeammin kuin muut maat. Iso virhe tehdään siinä, kun tätä veturin roolia määritellään sen mukaan, mikä maa kasvaa eniten. Oikea kriteeri on ulkomaankaupan epätasapaino suuntaan tai toiseen. Vientilyijäämäinen maa jarruttaa muiden maiden talouskasvua, ja tuontilyijäämäinen maa auttaa muiden maiden talouskasvua. Siis maailmantalouden veturin pitää olla alijäämäinen maa.”

Itse asiassa pitkään, ainakin finanssikriisiin asti Yhdysvallat oli se alijäämäinen maa.

”Kyllä, ja sama meno näyttää taas jatkuvan.”

Ja Kiina ylläpitää ylijäämäänsä, ellei sen valuuttakurssia ruveta rukkaamaan.

”Niin. Jotta maailmantalous lähtisi käyntiin, niin Kiinan ja Saksan pitää muuttaa politiikkaansa. Niiden pitää omatoimisesti lisätä kotimaista kysyntäänsä, joka tarjoaisi vientimahdollisuuksia muille maille. Kyllähän monet firmat vievät Kiinaan ja Saksaan, mutta silloin ei huomata näiden maiden nettovaikutusta. Kun ne vievät muihin maihin vielä enemmän, niin ne syövät näiden maiden maiden tuotantomahdollisuuksia.”

Tuottavuuden kasvu hidastumassa

Siirrytäänpä nyt teknisen edistyksen puolelle. Meillä on ollut määrätietoinen strategia nostaa t&k-menojen osuutta bkt:stä korkealle. Taidammekin olla siinä Ruotsin jälkeen kakkosena maailmassa. Miltä näyttävät tulokset? Onko liian aikaista sanoa?

”Ei. Se näkyy tuosta punaisesta käyrästä, joka laskee kaiken aikaa (kuvio 2). Meidän korkea lukumme, 4 prosenttia, on Nokian ansiota – yhden firman, joka tarkoittaa myös yhtä kapeaa toimialaa. Muilta osin ei Suomessa tutkimukseen ja kehitykseen panosteta sen enempiä

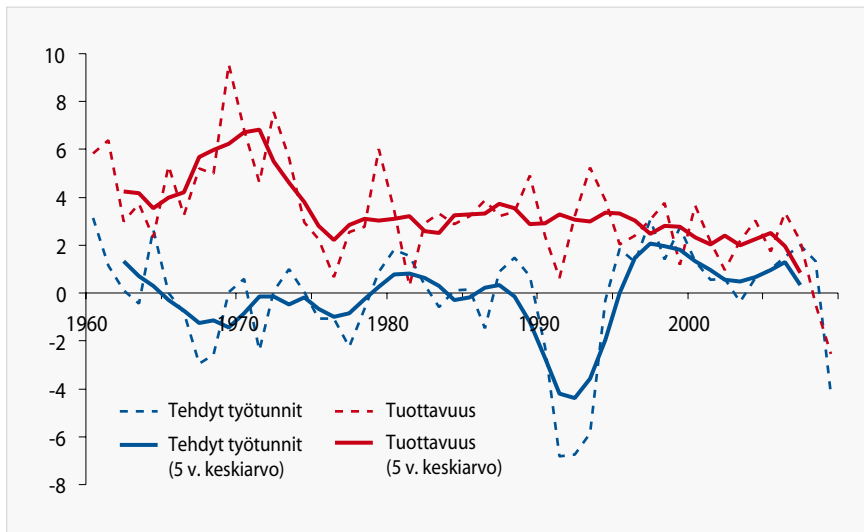
1990-luvun laman jälkeen Suomella ei ole mennyt mitenkään erityisen hyvin.

kuin teollisuusmaissa keskimäärin. Nyt hehkutetaan liikaa Nokian ansiosta, ja se antaa vääristyneen kuvan.

Tämä on täsmälleen se asia, minkä takia halusin ottaa tuon kuvion mukaan. Meillä vallitsee Nokian takia – niin olen sen tulkinnut – sellainen yleinen mielipide, että Suomella on mennyt hyvin siitä lähtien kun noustiin 1990-luvun montusta. Minun henkilökohtainen mielipiteeni kuitenkin on, että Suomella ei ole mennyt mitenkään erityisen hyvin. Perusteluna näytän tuota punaista käyrää. Vaikka meillä on ollut Nokia viimeiset 20 vuotta, niin meidän tuottavuuskasvumme on hidastunut trendimäisesti. Selitys minun mielestäni on juuri se, että meidän kasvu- ja rakennepolitiikkamme on ollut innovaatiopolitiikkaa. Siinä ei sinänsä ole mitään vikaa, mutta se on vajavainen politiikka sen takia, että se koskee hyvin pientä osaa Suomen kansantaloudesta, työvoimasta ja työllisistä. Varmaan vähempää kuin kymmentä prosenttia työvoimasta. Jos kaikki tuottavuuspolitiikka kohdistetaan näin pieneen joukkoon, niin se ei voi koko kansantaloutta pelastaa. Se näkyy tuosta kuviosta.

Tässä tullaan meidän työryhmämme ajatusmaailmaan ja suosituksiin. Me olemme lähteneet siitä, että tarkastellaan koko sitä kenttää, missä on 2,5 miljoonaa työntekijää. Voitaisiko kaikkien tuottavuutta kasvattaa? Se on meidän työryhmämme kontribuutio tähän kasvukeskusteluun. En tiedä, osaammeko me ratkaista tämän ongelman, mutta ai-

Kuvio 2. Tehdyt työtunnit ja tuottavuus 1960–2009, muutos %.

nakin me olemme herättäneet oikean kysymyksen. Kapea-alaisen innovaatiopolitiikan sijasta me tarvitsemme paljon laaja-alaisempaa tuottavuuspolitiikkaa.”

Eikö se koske myös ja nimenomaan palvelualoja?

”Kyllä, ja myös julkista sektoria kokonaisuudessaan. Meillä on julkisella sektorilla 600 000 ihmistä töissä. Jos haluamme kasvattaa tuottavuutta koko Suomessa, niin meidän pitää saada myös julkisella sektorilla tuottavuus kasvamaan. Tähän useasti tulee se vastakommentti, että millä sitä tuottavuutta voi lisätä, kun mummoja ja pappoja hoidetaan. Kun en ole heitä hoitanut, niin en sitä osaa sanoa, mutta kyllä siinä 600 000:ssa on muitakin kuin mummojen ja pappojen hoitajia. Vetoamisella mummojen ja pappojen hoivatarpeisiin ei voi tyrmätä sitä vaatimusta, että julkisella sektorilla pitää kasvattaa tuottavuutta.”

Millaista kasvupolitiikkaa tarvitaan?

Onko nyt menemistä asioiden edelle kysyä, minkälaisia konkreettisia ehdotuksia työryhmältä tulee tähän? Olen ymmärtä-

nyt, että esimerkiksi julkisen hallinnon tietojärjestelmien yhtenäistäminen olisi yksi tällainen iso hanke.

”Se onkin nyt oikeastaan ainoa, minä uskallan tässä vaiheessa luvata. Kun saimme väliraportin valmiiksi, niin tässä on tavallaan uusi startti. Me valitsemme väliraportista joitakin pääteemoja, jotka sisällytämme loppuraporttiin, ja se keskustelu on vielä kesken. Sen uskaltaa kuitenkin luvata, että esitämme tätä julkisen sektorin tietojärjestelmien yhtenäistämistä, ja jos se toimeenpannaan, niin se on iso juttu.

Vielä palaisin tuohon kuvioon. Tämän talon³ väki ja kolme muuta ennustelaitosta tekivät kaksi vuotta sitten pitkän aikavälin ennusteet, jotka julkaistiin Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa⁴. On mielenkiintoista, että ne ennusteet ovat kaikki samanlaisia siinä, että työvoima vähenee puoli prosenttia vuodessa ja tuottavuus kasvaa vähän yli kaksi prosenttia. Vasta kun näin tämän kuvion, jäin kysymään, minkä takia te kaikki – ja vielä OECD:kin, jolta tuli samanlainen ennuste – olette ennustaneet, että

³ PT:n – toim.huom.

⁴ Numerossa 3/2008 – toim.huom.

tuottavuus kasvaa noin kaksi prosenttia. Kukaan ei ole lähtenyt siitä, että tässä on laskeva trendi.”

Tietysti voidaan myös ruveta ennustamaan joitakin sopeutustoimia, joilla se trendi katkeaisi.

”Joo, sekin on hyvä juttu mainita. Kaksi asiaa minun pisti silmään niissä teidän ennusteissanne. Yksi oli tämä trendijuttu, ja toinen oli se, ettei missään pohdita talouspolitiikkaa millään tavalla. Ne ovat talouspolitiikan suhteen täysin neutraaleja. Nyt kun meidän työryhmältämme kysytään, mitä talouspoliittisia toimenpiteitä pitäisi tehdä, niin minusta se teidän ennustetekniikkanne kuvastaa, kuinka vaikea kysymys tämä on. Te ette ole pystyneet ottamaan mitään kantaa tulevaan talouspolitiikkaan.”

Siinä on varmasti monilla muillakin olleet vitsit vähissä.

”Kyllä, ja niin on meidän työryhmälämmekin. Mutta kun haluan tavallaan selitellä, minkä takia meidän työryhmälämmekin on vitsit vähissä, niin tämä on yksi demonstraatio siitä.”

Minä olen joissakin yhteyksissä vedonnut siihen, että maailman sivuhan markkinatalous on sopeutunut kaiken maailman kriiseihin ja noussut jaloilleen. Ei siinä välttämättä ole talouspolitiikkaa tai määrätietoista ohjausta niin tarvittu. Työmarkkinat sopeutuvat, yritykset sopeutuvat – jotain tapahtuu kuitenkin.

”Juuri niin. Kun meiltä nyt odotetaan, että mitä se talouspolitiikka on tulevaisuudessa, jotta talouskasvua edistettäisiin, niin voi kysyä, mitä se on ollut menneisyydessä. Tunnistaako tuosta aikasarjasta jonkun tietyn talouspolitiikan vaiheen niin, että voidaan sanoa tuollaisen kehityksen syntyneen sen ansiosta, että on harjoitettu sellaista talouspolitiikkaa? Jos menet talouspolitiikkaa seuranneilta ihmisiltä kysymään, minkälaista talouspolitiikkaa on harjoitettu, niin heillä on

sellainen mielikuva, että eri ajanjaksoina on ollut tiettyjä kasvupoliittisia vaiheita. Ne voidaan ihan nimetä joillakin tavoilla.”

Esimerkiksi devalvaatiosykli. Se tuottavuuden nousu tässä näkyy hämmästyttävän vähän, että heikot sortuivat elon tiellä 1990-luvun alun lamassa, ja jäljelle jäivät vain tuottavimmat. Näkyyhän se tuossa tietynlaisena piikkinä.

”Mutta tuo paksumpi viiva on viiden vuoden keskiarvo ja laskee koko ajan alaspäin.”

Tutkimus ja koulutus

Olet varmaan Suomen Akatemian entisenä pääjohtajana muodostanut aika tarkan käsityksen siitä, miten laadukasta suomalaista tutkimusta on kansainvälisessä vertailussa. Siitä on viime aikoina ollut keskustelua, ettei sen taso olisi mitenkään erityisen korkea.

”Helsingin yliopiston hallituksen nykyisenä puheenjohtaja mielelläni puhun tästä teemasta pitkäänkin. Ensinnäkin katson, että tällainen Suomen tieteen pitkä trendi on myönteinen. Kyllä Suomen tiede on vahvistunut vuosikymmenten varrella, eikä meillä tänäkään päivänä mitään hävettävää ole. Jos vertaamme Suomen kokoa ja aineellista elintasoja, niin kyllä meidän tieteen tasolla, jonka näistä elementeistä voi saavuttaa. Viisi miljoonaa on maailmassa aika vähän. Emme me voi kovin isoa kontribuutiota maailman tieteeseen näin pienellä porukalla saada. Ja jos vertaa Suomen yliopistojen tasoa maailman keskimääräiseen tasoon, niin ei meillä ole mitään hävettävää. Perustilanne on minusta ihan hyvä ja positiivinen. Mutta kun tullaan 2000-luvulle, niin on pikkuisen huolestuttavia piirteitä, jotka ehkä ylikorostuivat viime syksynä, kun tuli Suomen tieteen tilaa kä-

Tiedepolitiikka on vinoutunut liiaksi soveltavaan tutkimukseen.

sittelevä raportti (Löppönen ym. 2009). Hyvin voimakkaasti korostui se, että oltaisiin menty pahasti pieleen. Minusta se korostus oli aiheellinen mutta meni överiksi.

Minun mielestäni 1990-luvun lamas-ta aina tänne asti meidän tiedepolitiikkassamme on ollut vinoutuma. Se on ollut enemmän tai vähemmän ryöstöviljelyn puolella. Toisin sanoen tutkimusta voidaan tehdä monilla eri kriteereillä ja tavoitteilla. On lyhyen aikavälin vaatimattomia tuloksia, kun pelataan varman päälle. Sitten on hyvin pitkjänteistä tutkimusta, jossa lähdetään todella ennakkoluulottomasti hakemaan jotakin uutta. 1990-luvun laman takia – ihan suoraan kausaalisuus on siinä nähtävissä – rahankäyttö siirtyi pitkän aikavälin tiedepolitiikasta lyhyen aikavälin t&k-toimintaan. Se alkaa nyt pikku hiljaa kostaustua sillä tavalla, että on aihetta huolestua.”

Onko tässä kysymys siitä, että perustutkimus kärsii soveltavan tai innovaatioihin tähtäävän tutkimuksen kustannuksella?

”On, kysymys on täsmälleen samasta asiasta. En halunnut käyttää näitä käsitteitä, mutta minulle sopii. Jotkut haluavat sanoa, ettei ole olemassa tällaista eroa. Mielestäni se ero konkretisoituu siinä, kuinka nopeasti me niitä tuloksia haluamme ja kuinka varmoja haluamme olla, että niitä tulee. Minä olen perinteisesti käyttänyt sanoja perustutkimus ja tuotekehitys.”

Entä suomalainen yliopistolaitos? HY:n hallituksen puheenjohtajana olet tavallaan jäävi kommentoimaan Aalto-yliopistohanketta, mutta sehän on juuri tällainen innovaatiohanke. Se voidaan kokea kilpailijana kaikille muille yliopistoille.

”En koe itseäni jääviksi, mutta en halua kommentoida sen takia, että pitäähän meidän nähdä, mitä siitä tulee. Sen verran voin sanoa, että kun on aika paljon huolestuttu sen menemisestä lyhyen aikavälin puolelle, niin aaltolaiset-han ovat reagoineet siihen. He sanovat, että he eivät mene. Minusta se on mielenkiintoista. He ovat tiedostaneet, että heitä epäillään tästä, ja he ovat itse viimeaikaisissa puheenvuoroissaan korostaneet, että Aallonkin kehittäminen on pitkjänteistä puuhaa. Mielestäni ei ole mitään mahdollisuuksia tänä päivänä arvioida, mitä siellä tapahtuu. Meidän pitää nyt vain antaa heille työrauha ja odottaa monta vuotta ennen kuin on arvioiden paikka.

Yhden asian tähän yliopistomaailmaan liittyen sanon: opetuksen laadussa on paljon parantamisen varaa. Minusta siihen pitää kiinnittää huomiota kaikissa yliopistoissa. Siihen ei saada ratkaisevaa parannusta muuten kuin sillä, että niissä kriteereissä, joilla opetusministeriön kautta valtion rahat jaetaan yliopistoille, opetuksen laatuun kiinnitetään huomiota. Rahan ohjausvaikutus on voimakas, mikä näkyy siinä, että kun alettiin maksaa tutkimuksia, niin kyllä rupesi äkkiä tulemaan tutkintoja, sekä maistereita että tohtoreita. Ihan yhtä lailla voidaan rahan voimaa käyttää myös siihen, että korostetaan opetuksen laatua. Jos hyväksytään periaatteessa, että laadusta maksetaan, niin kyllä siihen kriteerit löytyy.”

Onko yliopistoissa opiskelijoita liikaa tai onko koulutusjärjestelmä vinoutunut sillä tavalla, että yliopistot tukehtuvat opiskelijamääriin? Olisiko osaa heistä järkevämpää kouluttaa jollakin muulla tavalla?

Yliopisto-opetuksen laadussa ja tutkinnoissa on paljon kehittämisen varaa.

Ammatillinen koulutus on saattanut jäädä vähemmälle.

”Yksi askel tähän järkevöittäminen on, että kun on nämä uudet tutkintorakenteet eli 3-vuotinen kandidaatin tutkinto ja 5-vuotinen maisterin tutkinto, niin uusi kandidaatin tutkinto pitäisi jotenkin aktivoida. Nyt se on täysin kuollut kirjain. Sillä ei ole käytännössä mitään merkitystä. Monissa asioissa riittäisi kandidaatin tutkinto. Ei kaikissa, mutta monissa.

Ihan rahanjakokriteerien takia meillä koulutetaan tohtoreita erittäin paljon. Se taas vaatii ohjaavilta professoreilta erittäin paljon aikaa. Viime syksynä tuli Akatemian Tieteen tila-raportti, josta hetki sitten puhuimme. Kun syntyi keskustelua, minkä takia asiat ovat menneet vähän hälyttävään suuntaan, niin monet professorit sanoivat, että heidän kaikki aikansa menee tohtoriväitöskirjojen tekijöiden ohjaamiseen. Heille ei jää mitään aikaa enää omaan tutkimukseen.”

Jotkut professorit sanovat myös, että heidän kaikki aikansa menee siihen, kun he hankkivat ulkopuolelta rahoitusta sinne omalle laitokselleen, jotta toiset voivat tehdä tutkimusta. Nämä tohtoriopiskelijat muun muassa.

”Kyllä, kyllä. Nyt ollaan jotenkin tällaisessa negatiivisessa kierteessä. Voi ihan hyvin kysyä, pitääkö meillä vuosittain tulla niin paljon tohtorintutkintoja kuin niitä tulee. Onko se tarkoituksenmukais-

ta enää, varsinkin jos katsotaan, millä tieteenaloilla niitä tulee?”

Kandidaatintutkintoon palatakseni se on ehkä jäänyt tuntemattomaksi työnantajille, ja tietenkin sen arvos- tus riippuu myös erilaisista päte- vyyksivaatimuksista, varsinkin julki- sella sektorilla.

”Julkisen sektorin muodolli- sia vaatimuksia pitäisi tarkastella ihan ammatti- ja tehtäväkohtai- sesti. Myös ilman muuta yksityisen sektorin työnantajien pitäisi herä- tä tässä ja kerta kaikkiaan ilmoit- taa, että joihinkin hommiin riittää kandidaatintutkinto. Se tutkinto- han voisi luonteeltaan olla sellai- nen, että jos on muutaman vuo- den sen jälkeen töissä, niin menee sitten tekemään maisterin tutkin- non, jos siltä alkaa tuntua.” ■

KIRJALLISUUS

Haavisto, I. (2010), Työelämän kult- tuurivallankumous. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2010, Helsinki: EVA. www.eva.fi

Löppönen, P. & Lehvo, A. & Vaahtera, K. & Nuutinen, A. (toim.) (2009), Suo- men tieteen tila ja taso 2009, Suo- men Akatemian julkaisuja 9/09.

Nickell, S. (1998), Suomalainen työt- tömyys ulkopuolisen silmin, teok- sessa Pohjola, M. (toim): Suomalai- nen työttömyys, 391–428. Helsinki: Taloustieto.

Nickell, S. (2006), Suomalainen työttömyys eurooppalaisessa ver- tailussa, *Talous & Yhteiskunta*, 34:1, 42–49.

Niemeläinen, H. (2008), Minne hy- vinvointiyhteiskunnan rahat ovat kadonneet? *Talous & Yhteiskunta*, 36:4, 44–51.

Valtioneuvoston kanslia (2010), Kestävästä kasvusta hyvinvointia ja elämänlaatua. Kasvutyöryhmän vä- liraportti. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 1/2010.

www.vnk.fi – Julkaisut – Raportti- sarja.